

VARGA SZILVIA
„NE HAGYJÁTOK (...) AZ ISKOLÁT!”

Bodó Barna: *Jelenségek szélzúgásban*. Europrint: Nagyvárad, 2020. 330 oldal

Bodó Barna politológus, író, szerkesztő, a Sapientia EMTE tanára, a Szórvány Alapítvány és a Magyar Civil Szervezetek Erdélyi Szövetségének elnöke. A kötet szempontjából viszont legalább annyira fontos hozzátenni azt is, hogy a 2000-es években a romániai magyar állami felsőoktatásért küzdő Bolyai Kezdeményező Bizottság (BKB) elnöke volt. A *Jelenségek szélzúgásban* című kötete egy szintén „viharos” időszakban, 2020-ban jelent meg az Europrint kiadásában.

A kötet 13 tanulmányból áll, amelyek 2007 és 2018 között jelentek meg különböző tudományos folyóiratokban, kötetekben és civil évkönyvekben. Ezek fókuszában a kisebbségi oktatás, a romániai magyar állami egyetem kérdése és az iskolaválasztás áll, de bővebben olvashatunk az általános kisebbségi és szórványhelyzetről, valamint a fiatalok identitásváltozatairól is. Felvetődik a kérdés, hogy a kötet szövegeire megfelelő-e a tanulmány kifejezés használata, hiszen sok esetben kutatói objektivitás helyett szenvedélyes hangvételű írásokat olvashatunk. A szerző már a kötet elején leszögezi, hogy „a kutatói értékmentesség elvárása tehát alapvetően hibás, minden kutató valamilyen társadalmi közegben gyökerezik, ebben az értelemben nem létezhet »semleges« tudós.” (11. old.) Megállapításához csatlakozva, a folytatásban magam is tanulmányokként utalok a szövegekre. Olyanokként, amelyek az olvasóból is érzelmeket váltanak ki, gyakran felháborodást vagy csalódottságot. Hiszen kevés határon innen és túl élő magyar olvasó marad semleges olyankor, amikor a Hantz Pétert, a Babeş–Bolyai Tudományegyetem fizika karának volt adjunktusát ért igazságtalanságról szerez bővebb információt, aki azért kényszerült távozni az intézményből, mert kiállt a magyarság ügye mellett. A csalódottság akkor sem marad el, amikor a többségi osztályban tanuló magyar diák véleményét olvasuk, aki a többségi diskurzushoz igazodva azzal indokolja a magyaróra szükségletességét, hogy „*Romániában élünk*”.

Szerkezeti szempontból az írások két nagy téma köré csoportosulnak: öt szól a romániai magyar állami felsőoktatás helyzetéről, különös tekintettel a Bolyai Kezdeményező

Bizottság törekvéseire, hat pedig az iskola- és óvodaválasztás kérdésére fókuszál, beleértve az erdélyi magyarság szempontjából szintén fontos marosvásárhelyi katolikus líceum ügyét is. Az említett tanulmányokat a szerző a 2010-ben megjelent *Téveszmék a politikában* című értekezéssel vezeti fel, valamint a 2011-es *Kisebbségi magyar fiatalok identitásváltozatai* cikkével zárja.

Első pillantásra talán különösnek tűnhet, miért épp a *Téveszmék a politikában* című írást választotta felvezetésnek a szerző. A kötetet végigolvasva azonban kiderül, mennyire összefüggnek az itt megfogalmazott gondolatok a később felvetett problémákkal, ugyanis többször találkozunk azzal a következtetéssel, hogy az egyetem- és iskolaalapítás elsősorban politikai, csak másodsorban szakmai kérdés. A szerző továbbá kiemeli a „bevezetőben”, hogy a politikatudomány nem lehet semleges és apolitikus, a kutató pedig nem kívülről szemléli az eseményeket, hanem érintett fél, ezzel is utalva arra, hogy a kötet szubjektív hangvételű elemzéseket tartalmaz. Szükséges megemlíteni a szintén különösnek tűnő mottóválasztást: „*Tévedni emberi dolog*”. Ehhez azonban hozzá lehetne tenni: amennyiben nem szándékos. A könyv több olyan esetről tesz említést, főleg a marosvásárhelyi katolikus líceum ügyében, amely során – feltételezhetően – szándékosan elkövetett tévedés, mulasztás miatt került az erdélyi magyar kisebbség hátrányos helyzetbe.

A romániai magyar állami felsőoktatás helyzetét körüljáró rész a következő tanulmányokat foglalja magában: *A Bolyai Kezdeményező Bizottság* (első megjelenés éve: 2007), *A Bolyai Kezdeményező Bizottság – kronológia* (2007), *Az egyetemkérdés olvasatai* (2007), *Egyetemépítés és multikulturalizmus* (2008), *A Bolyai Egyetem mint politikai projekt* (2008). A felsorolt írások egyrészt visszatekintésként, a 2008-ig zajló események, a magyar egyetem (vagy legalábbis önálló magyar kar) létrehozása körüli harcok összefoglalásaként olvashatók, másrészt arra sarkallják az olvasót, hogy a kisebbségi felsőoktatás jövőjéről gondolkodjon. Mivel különálló publikációkról van szó, előfordul, hogy a fontosnak vélt gondolatokat és eseményeket többször is bemutatja. Gyakran történik utalás arra, hogy az egyetemalapítás politikai kérdés, így a kudarc miatt a politikai képviselet a fő felelős, valamint visszatérő elem a BKB törekvéseinek ismertetése is. Továbbá elmondható, hogy a szerző nemcsak a kisebbségi felsőoktatásért harcolókat emeli ki és ír róluk elismerően, hanem a vádló hangnem sem marad el, amikor azon szervezeteket és (akkor) vezető pozícióban lévő személyeket sorolja fel, akik nem álltak ki kellőképpen az ügy mellett, illetve rávilágít olyan függési viszonyokra is, amelyek miatt egyes szereplők nem hallatták hangjukat. Ugyanakkor felhívja a figyelmet arra is, hogy milyen szűrkezőn léteznek, amellyel a többségi etnikumhoz tartozók visszaélhetnek. Ilyen például többségi részről a nehezen meghatározható multikulturalizmusra való utalás, amely kapcsán a

szerző Claude Karnoouh-ra¹ hivatkozva leírja, „*az egyetemkérdés multikulturális kezelése »középtávon azt jelenti, hogy megszűnésre ítéltetik« a magyar felsőoktatás*” (64. old.).

Ebben a részben nem számíthatunk a „klasszikus” tanulmányokra jellemző szakirodalmi összefoglalókra, illetve objektív következtetésekre. Előfordul, hogy elmarad a következtetések megfogalmazása, ehhez ugyanis egyrészt elfogulatlanságra lenne szükség, amely kiléte miatt (a BKB tagja) nem lehetséges, másrészt az írások első megjelenésének időpontjában a romániai magyar állami egyetem létrehozása körüli kérdések nem voltak lezárva. Konklúzió helyett inkább a *hogyan tovább? merre tovább?* kérdéseket teszi fel a szerző, összességében pedig két járhatónak tűnő útra, megoldásra mutat rá: a nemzetközi fórumokra, illetve a civil összefogásra és akaratérvényesítésre – ha „*a népi akarat megfelelő erővel fog egyetemügyben megnyilvánulni*” (76. old.). A tízoldalas kronológia és a cikkek mindenképp hiánypótlónak számítanak, amelyek egy teljes képet nyújtanak az olvasó számára az állami magyar egyetem, illetve önálló magyar kar alapításának kudarcáról, és olyan információkat vázolnak fel, amelyekkel minden erdélyi magyarnak tisztában kell lennie. Mivel ez a rész 2007-es és 2008-as publikációkat foglal magába, szívesen olvastam volna pár gondolatot arról, miként vélekedik a szerző az utóbbi 14 év történéseiről és az aktuális helyzetről.

Az iskola- és óvodaválasztás kérdésére fókuszáló tömbbe a következő tanulmányok sorolhatók: *Iskolaválasztás tömbben és szórványban* (a szöveg ebben a formában a jelen kötetben olvasható először), *Magyar iskolaválasztás Arad megyében* (más formában 2012-ben jelent meg először), *Magyar fiatalok többségi iskolaválasztása Aradon* (2013), *Akaratlanul. Szórványkollégiumok és társadalmi környezet* (2014), *Az identitás tükörcserepei. Magyar óvodák Temes megyében* (2013), kiegészülve a marosvásárhelyi katolikus líceum ügyét tárgyaló tanulmánnyal, *Jog és politika Romániában. A marosvásárhelyi katolikus líceum kálváriája* (2018). A második részben felsorolt cikkeket nagyobb fokú objektivitás jellemzi, mint az egyetemalapítás kérdését körüljárókat. Iskolaigazgatókkal, szülőkkel, diákokkal készített interjúk alapján vonja le fontos következtetéseit és megállapításait a szerző. Céljai közé tartozik azon befolyásoló tényezők feltérképezése, amelyek fontos szerepet játszanak az erdélyi magyarok iskolaválasztásában, valamint arra is választ keres, hogy meddig tartható fenn a magyar nyelvű oktatás és iskolahálózat szórványvidékeken. A befolyásoló tényezőket három csoportba sorolja, elkülönítve (1.) az intézményi tényezőket, (2.) az etnikai, nyelvi, kulturális és identitástényezőket, valamint (3.) a környezeti, szocializációs és motivációs tényezőket.

Visszatérő gondolat, hogy az iskolaválasztás kérdésének tárgyalása során szükséges

1 Karnoouh, Claude: Un logos fără etos. Interculturalism și multiculturalism în Transilvania. *Altera*, 1997. 3 (6). 174–199.

különbséget tenni tömb- és szórványvidék között: míg olyan településeken, ahol a magyarok többségben vannak, valós választási lehetőségekről beszélhetünk, így a szülőknek és diákoknak esélyük van kiválasztani az elit iskolákat, addig szórványban az iskola nem szelektálhat a gyerekek között, a fő cél a minimális gyereklétszám elérése, ami negatív hatással lehet a színvonalra. Épp ezért vonzóbbnak tűnhet a többségi román iskola a szórványban élő magyarok számára. A szórványoktatás esetében a szerző a térségi, megyei stratégiák kidolgozásában látja a megoldást, azonban hangsúlyozza, hogy ehhez egyelőre hiányoznak az intézményes feltételek. Szintén kulcsfontosságúnak véli a szórványkollégiumok szerepét, amelyet egy teljes tanulmányban boncolgat, végül arra a következtetésre jutva, hogy a kérdést szükséges a finanszírozókkal és a támogatáspolitikai felelőseivel is megtárgyalni. A szerző továbbá felhívja a figyelmet az egyéni felelősségvállalásra is: „én (és itt az önmagukra mutatók hosszú sora idézhető: a helyi magyar óvónő, tanár, pap, közösségi vezető) a szórvány ügyében mit tettem” (256. old.). Végül szükségesnek tartom kiemelni, hogy a kötet második felében olvasható szövegek az óvoda- és iskolaválasztást egy olyan folyamatként mutatják be, amely végén a kisebbségi identitás megőrzése vagy feladása áll. A szerző mellett érvel, hogy azok a gyerekek, akik (szülei) óvodában nem a magyar oktatás mellett döntenek, nagyobb eséllyel fogják tanulmányaikat a későbbiekben is a többségi nyelven folytatni. Ennek veszélye, hogy az oktatás nyelvének hatására a családban is megtörténik a nyelvváltás, ezzel együtt pedig az identitásváltás, akár olyan mértékig, hogy a magyar fiatal a „*Romániában élünk*” indokot hozza fel a magyar nyelv háttérbe szorításakor.

A kötet a Mozaik 2011 kutatásra alapuló, *Kisebbségi magyar fiatalok identitásváltozatai* című tanulmánnyal zárul, amely több kérdéskört tárgyal: hazaszeretet, milyen magyarnak lenni, nyelvhasználatot és iskolaválasztást, párválasztást és vegyes házasságot, helyi kapcsolatokat, sport és szabadidős tevékenységeket, valamint jövőképet és asszimilációt. Mindezt Kárpát-medencei összehasonlításban teszi, rávilágítva például az iskolaválasztás témakörénél, hogy Kárpátalján a legnagyobb a magyar nyelvű oktatásból való lemorzsolódás, a legpozitívabb kép pedig a Vajdaságban tárul elénk, ahol jellemzően anyanyelvükön tanulnak a magyar diákok. Az utóbbi esetben azonban arra is felhívja a figyelmet, hogy vegyes házasságokban az apáé lesz a domináns szerep, tehát amennyiben az apa szerb etnikumú, nagy valószínűséggel a gyerek identitása is szerb lesz, valamint szerb nyelven fogja végezni tanulmányait.

Összességében a teljes kötet fontos következtetéseként emelném ki, hogy a magyar óvoda és iskola nem önálló cél, hanem eszköz, a cél pedig az anyanyelvben való megmaradás, a magyar identitás megőrzése. Mindez kiegészül a romániai magyar állami egyetem kérdésének fontosságával, amely kapcsán a szerző kimondja: „*másfél milliós közösség kulturális jövője elképzelhetetlen állami finanszírozású magyar egyetem hiányában*”

(55. old.). Az iskola- és egyetemalapítás pedig politikai kérdés... Úgy gondolom, a kötet kötelező olvasmány a határon innen és túl élő magyar döntéshozók, oktatók, szülők és fiatalok számára, akik fontosnak tartják az erdélyi (és a bárhol máshol élő) magyarság ügyét. Sajnálatos azonban, hogy azon magyar diákok, akik többségi iskolákban tanulnak, és fokozottan érintik őket a tárgyalt problémák, nagy valószínűséggel nem fogják a könyvet lapozni, ugyanis – mint az az ismertetett kutatásokból kiderült – nem olvasnak magyar nyelvű szövegeket.